

Jāpārskata NODOKĻU izņēmumi

Latvijas nodokļu sistēma kopumā ir laba un fundamentāli to mainīt nevajadzētu, par Finanšu ministrijas vadībā notiekošo nodokļu pamatnostādņu revīziju saka **DANA MUCENIECE**, Latvijas nodokļu maksātāju tiesību asociācijas valdes priekšsēdētāja. Intervija notika vēl pirms Krišjāņa Kariņa vadītās valdības demisijas. Dažas dienas iepriekš valdības sēdē tika skatīts Finanšu ministrijas sagatavotais informatīvais ziņojums „Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņu 2024.–2027. gadam izstrādes virzību”¹, kurā jau iezīmēts tālākais darbu grafiks nodokļu politikas pamatnostādņu izstrādei.

Finanšu ministrijā notiek nodokļu pamatnostādņu revīzija, drīzumā varētu sagaidīt jau konkrētus priekšlikumus uzlabotai nodokļu politikai.

Darba grupas priekšlikumus gaidām ar lielu nepacietību. Plānojam iesaistīties diskusijās un sniegt priekšlikumus, ja redzēsim, ka kādas no piedāvātajām izmaiņām nav atbilstošas nodokļu maksātāju interesēm. Ministrijas izveidotās darba grupas mērķis ir skatīties, kāda ir nodokļu struktūra, cik lielas ir likmes. **Savukārt mums ir svarīgi, kādā veidā nodokļi tiek iekasēti, cik tos ir ērti maksāt.** Tieši uz šo jautājumu loku vairāk koncentrējas Latvijas nodokļu maksātāju tiesību asociācija – vai

nodokļu iekasēšanā ir ievēroti pamatprincipi, vai netiek aizskartas kādas nodokļu maksātāju būtiskas intereses.

ASV domnīca *Tax Foundation* regulāri Latvijas nodokļu sistēmu novērtē kā otro labāko pasaulē. Kā uzskatāt jūs?

Tax Foundation Igaunijas nodokļu sistēmu jau ilgstoši vērtē kā labāko pasaulē. Jāatceras, ka jebkurus reitingus veic pēc noteiktiem kritērijiem, un dažādos pētījumos mēdz būt atšķirīgi rezultāti. Vai Latvijā ir otrā labākā nodokļu sistēma pasaulē? Nezinu. Vai Latvijas nodokļu sistēma kopumā ir laba? Noteikti!

¹ https://tapportals.mk.gov.lv/attachments/legal_acts/document_versions/3f540ade-5227-4b2a-8502-4bd0969a0dea/download

Vai nodokļu izmaiņas tagad ir nepieciešamas? Uz ko tām būtu jābūt vērstām?

Nodokļu sistēmu mainīt fundamentāli nevajadzētu. Tas, ka Latvijai būs jāveic dažādas izmaiņas, izriet no trīs būtiskām tendencēm. Pirmā – bizness nestāv uz vietas, parādās jauni uzņēmējdarbības, preču un naudas plūsmu veidi. Pedējos gados vērojams interneta platformu uzplaukums, vispārēja digitalizācija. Tās ir jaunas iespējas uzlabot un vienkāršot nodokļu administrēšanu. Pirms 20 gadiem neviens nevarēja sapņot par tām nodokļu informācijas plūsmām, kas nonāk nodokļu administrāciju rīcībā un ātrumu, ar kādu notiek informācijas apmaiņa starp valstīm.

Otra tendence – kopējās Eiropas Savienības (ES) un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas iniciatīvas, tiesiskie regulējumi. Patlaban aktualitāte ir gan uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN), gan pievienotās vērtības nodokļa (PVN) reformas ES. Jūlija beigās Eiropas Parlamenta Ekonomikas un monetārā komiteja (ECON) sprieda par PVN e–reķinu ieviešanu ES no 2029. gada, pārceļot Eiropas Komisijas (EK) sākotnēji iecerēto termiņu par vienu gadu. Latvija strukturētos e–reķinus bija plānojuši ieviest jau 2025. gadā². Tās ir reformas, kas notiek neatkarīgi no situācijas Latvijā.

Trešā tendence – izmaiņas valsts iekšienē, kur savas rīcības brīvības ietvaros varam lemt par to,

2 Informatīvais ziņojums „Par attaisnojuma dokumentu un preču piegādes dokumentu elektroniskās aprīes sistēmas ieviešanu”, akceptēts 12.10.2021. MK sēdē.

ko vēlamies pamaņīt. Viena lieta ir nodokļu likmes un ar nodokli apliekamie objekti – ko gribam aplikēt un kādā mērā. Bet otra tikpat būtiska – kādā veidā nodokļi ir maksājami – nodokļu aprēķina un samaksas mehānismi gan nodokļu maksātāju, gan arī valsts pusē.

Līdz šim ir izskanējušas dažas idejas, tostarp par PVN paaugstināšanu, virspeļņas nodokli bankām un energokompānijām, sociālo iemaksu pārdali par labu veselības aprūpei.

Kuras no šīm idejām būtu atbalstāmas?

Negribētu atbildēt asociācijas vārdā, bet gan paust personīgo viedokli. Vairāk nekā 20 gadus strādājot nodokļu jomā, domāju, ka **var apsvērt PVN paaugstināšanu, pie viena pārskatot gan atbrīvojumus, gan arī samazinātās PVN likmes.** Nodokļu teorētiķi saka, ka samazinātās PVN likmes nav īstais mehānisms, kādā veidā sabiedrībā panākt lielāku sociālo vienlīdzību, nosacīti pārceļot nodokļu slogu uz turīgākajiem cilvēkiem. Bet, neskatoties uz to, praktiski visā ES tiek plaši izmantotas samazinātās PVN likmes. Tā ir Latvijas izšķiršanās – vai mums ir maz samazināto PVN likmju un salīdzinoši zema pamatlīkme, vai ir daudz samazināto PVN likmju un augsta PVN pamatlīkme.

ES bija pētījums, kurā secināja: ja atceltu visas pazeminātās PVN likmes, tad pamatlīkmi Eiropā varētu samazināt vidēji līdz 15%³ (tagad vidējā likme ir 21–23%, šajās robežās PVN pamatlīkme ir 17 no 28 ES dalībvalstīm). Zemākā pamatlīkme ir Luksemburgā – 17%⁴, bet augstākā Ungārijā – 27%⁵.

Jūlija beigās pārtikas ražotāji un tirgotāji atkārtoti aicināja samazināt PVN likmi līdz 5% pārtikai. Vai tas ir efektīvs instruments? Teicāt, ka, iespējams, būtu jāpārskata gan atbrīvojumi, gan arī samazinātās PVN likmes.

Ministriju darba grupai būtu jāizšķiras, ko valsts īsti grib – vai vairāk iekasēt nodokļos un attiecīgi arī vairāk pārdalīt dažādām sfērām, vai iet citu ceļu – salīdzinoši zemi nodokļi, bet iedzīvotāji par daudz ko maksā paši. **Nevar būt situācija, ka maksājam mazus nodokļus un daudz tērējam.** Gribam, lai ir zems PVN pārtikai, bet vienlaikus sakām, ka daudz naudas ir vajag veselības aprūpei. Šis vienmēr ir bijis primārais un vissmagākais jautājums: saprast un sabalansēt šos abus jautājumus. Iepriekšējā nodokļu reformā, kuru īstenoja 2018. gadā, tika argumentēts, ka nodokļu ieņēmumiem būtu jāpieaug līdz vienai trešdaļai no iekšzemes kopprodukta (IKP)⁶. Pēdējie dati par 2021. gadu liecina, ka iekasējam 30,8%⁷. Tātad vēl joprojām mīdamies uz vietas, nekas īsti klāt nav nācis.

Kopš 2018. gada eksperimentālā kārtā samazināto 5% PVN likmi piemēro Latvijai raksturīgajiem augļiem un dārzeņiem.

Tas noteikti ietekmē gala cenu. Ir diezgan tradicionāli, ka, samazinot PVN likmi, tas viens pret vienu

neatspoguļojas cenu kritumā. Vai gluži otrādi – kad palielina PVN likmi, kāpums diezgan ātri parādās cenās. Bet samazinājums... Jārēķinās, ka visu laiku ir inflācija. Ražotāji un tirgotāji rēķinās, ka agrāk vai vēlāk cena tāpat būs jāceļ, tāpēc neviens nesteidzas krasi samazināt cenas. Jo pēc tam tās celt ir grūtāk. **Ja notur zemu PVN pamatlīkmi, pilnīgi visi – miljonāri vai trūcīgie – maksā vienādi.**

Ja tomēr ceļ pamatlīkmi, ir iespēja pārvērtēt, kam piešķir atbrīvojumus un cik lielā mērā, cik lielas ir samazinātās PVN likmes. Kāpēc pārtikai un pirmās nepieciešamības precēm vai pakalpojumiem ir samazināta PVN likme vai atbrīvojumi lielākajā daļā ES? Tāpēc, lai ievērotu sociālā taisnīguma principu – trūcīgie ievērojami lielāku daļu savu ienākumu tērē pirmās nepieciešamības precēm.

Finanšu ministrs pavasarī teica, ka nodokļu ieņēmumu palielināšanai Latvijā nav obligāti celt nodokļus – ir daudz

Pat nodokļu konsultantam reizēm ir grūti saprast, kas KONKRĒTAJĀ GADĪJUMĀ ir jāpiemēro, jo ir jāiziet cauri septiņiem dažādiem priekšnosacījumiem.

„kabatiņu un kabatu”, kā būtu iespējams palielināt nodokļu ieņēmumus valstī.

Kabatas un kabatiņas, t.i., atvieglojumi, tiek radīti, lai nodokļu sistēma būtu taisnīgāka. Bet jebkurš atvieglojums sarežģī administrēšanu. Tas ir nodokļu politikas sarežģītais jautājums – atrast līdzsvaru starp taisnīgu nodokļu sistēmu un vieglu tās administrēšanu.

Diemžēl atsevišķi nodokļu likumi ir kļuvuši ļoti sarežģīti un nelasāmi. Pat nodokļu konsultantam reizēm ir grūti saprast, kas konkrētajā gadījumā ir jāpiemēro, jo ir jāiziet cauri septiņiem dažādiem priekšnosacījumiem. Piemēram, likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” tika pieņemts 1993. gadā un kopš tā laika ir piedzīvojis neskaitāmus grozījumus, kas padarījuši tā saturu arvien grūtāk uztveramu.

Nodokļu eksperts Jānis Taukačs ir teicis, ka iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) sistēma ir kļūstusi par komplikāciju un būtu jāmaina.

3 European Parliament (2021). Study: VAT gap, reduced VAT rates and their impact

on compliance costs for businesses and on consumers, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2021\)694215](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2021)694215)

4 Periodā no 2023. gada

1. janvāra līdz 31. decembrim Luksemburgā PVN likme terminēti ir samazināta uz 16%.

5 <https://taxfoundation.org/data/all/global/value-added-tax-2023-vat-rates-europe/>

6 Ministru kabineta 2017. gada

24. maija rīkojums Nr. 245 „Par Valsts nodokļu politikas pamatnostādņēm 2018.–2021. gadam”, <https://likumi.lv/ta/id/291013>

7 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tax_revenue_statistics

Foto: Aivars Siliņš

Piekrītu, IIN ir kļuvis ārkārtīgi sarežģīts. Runa nav tikai par algām, bet arī par dažādiem ienākumiem no kapitāla, dāvinājumiem. Dāvinājumus no radniekiem, pa ja dāvina miljonu, neapliek ar IIN, izņemot dāvinājumus saimnieciskās darbības ietvaros. Bet kurš atceras līdz kurai radniecības pakāpei? Tas viss ir jāskatās normatīvajos aktos.

No trešajām personām neapliek ar IIN dāvinājumu līdz 1425 eiro gada laikā. Tad vēl ir IIN atvieglojumi par dāvinājumiem medicīnas un izglītības izdevumiem. Juridiskajām personām ar IIN neapliek dāvinājumus darbiniekiem 15 eiro gada laikā.

Kurā brīdī nodoklis ir jāmaksā pašiem, kurā brīdī tā ir alga? Tas viss ir pietiekami sarežģīti. Labi saprotu, ka cilvēki bieži vien kļūdās, aprēķina nepareizi. Tad vēl ir regresīvais neapliekamais minimums. Ja tas bija saprotami pie vienotas IIN likmes, tad tajā brīdī, kad ieviesa progresīvo IIN likmi, ir liels izaicinājums personai izrēķināt maksājamo nodokli. Ja gada laikā neapliekamais minimums

personai mainās trīs reizes⁸, varbūt labāk vispār bija no tā atteikties un ieviest zemāku IIN likmi, teiksim, 5% ienākumiem, kas ir 700–1000 eiro gadā?

Kādiem Latvijā būtu jābūt darbaspēka nodokļiem? Vai vajag vienkāršot IIN un novērst diskrimināciju lielo algu saņēmējiem (ienākuma daļai, kas pārsniedz 78 100 eiro, IIN likme ir 31%)?

Latvijā, salīdzinot ar kaimiņvalstīm, ir augsts nodokļu slogs zemo algu saņēmējiem, un tas nav pozitīvi. Vai ir jāatgriežas pie vienotas IIN likmes? Tas atkal ir jautājums, ko gribam – lielākus nodokļus ieņēmumus un tērēt sabiedrības vajadzībām, vai samierināties un pasakām, ka ilgtermiņā nepastāv iespēja, ka varētu maksāt mazus nodokļus un milzīgi daudz tērēt. Gana labi esam patērējušies pēdējos gados, esam dzīvojuši krietni virs savu ieņēmumu līmeņa, ir augsts budžeta deficīts. Tas nozīmē, ka būs gadi, kad būs jādzīvo zem savu ieņēmumu līmeņa.

Jautājums tagad ir: cik strauji celt progresīvo IIN likmi? Vai Latvijā ir vajadzīgs solidaritātes nodoklis? Ja ne, kādā veidā aizlāpīsim iztrūkumu sociālās apdrošināšanas budžetā? Ne velti lielākajā daļā pasaules valstu ir progresīvā IIN likme, tātad bagātais maksā vairāk. Trūcīgos atbalsta arī tādā veidā, ka viņi var maksāt mazākus nodokļus.

Ja ir minimālā alga, persona nesaņem visus nodokļu atvieglojumus par, piemēram, trīs apgādājamiem – IIN netiek aprēķināts no 3000 eiro gadā jeb 250 eiro mēnesī par katru apgādājamo.

Jā, tas ir jautājums, par ko arī vajadzētu domāt. Varbūt no administrēšanas viedokļa varbūt ir jāatceļ IIN atvieglojumi vispār, bet iegūto naudas summu pārdala, maksājot lielākus pabalstus?

Tas pats ir ar attaisnotajiem izdevumiem par medicīnu. Varbūt visa sabiedrība var vienoties, ka vairs nesaņemam IIN atmaksas, bet iegūto naudu, ko atmaksātu par medicīnas pakalpojumu izmantošanu, novirzītu veselības aprūpes sistēmas uzlabošanai? Protams, jautājums ir sarežģīts arī no tā viedokļa, ka katrs no nodokļiem attiecas uz savu budžetu – valsts pamatbudžetu, sociālo budžetu, pašvaldību budžetu utt.

Uzņēmēji un ārvalstu investori ir norādījuši, ka Latvijā ir augsti darbaspēka nodokļi.

Ja skatāmies uz konkurētspēju Baltijā, neteikšu, ka darbaspēka nodokļi ir būtiski augstāki. Jā, tie ir nedaudz lielāki nekā Lietuvā un Igaunijā. Visvairāk zaudējam zemo algu saņēmēju grupā. Ja salīdzinām ar Igauniju, Latvijā cieš arī lieli algu saņēmēji, jo Igaunijā ir vienotā IIN likme – 20%.

2021. gadā bijāt samērā negatīvi izteikusies par mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) reformu, kas noteica, ka MUN maksāšanas režīmu var izmantot tikai pats mikrouzņēmuma īpašnieks.

Paaugstināja likmes – apgrozījumam līdz 25 000 eiro gadā tie ir 25%, bet virs 25 000 eiro gadā – 40%. Kā vērtējat, vai reforma sevi ir attaisnojusi?

MUN maksāšanas režīms bija izveidots īsi pēc finanšu krīzes – 2010. gadā. Finanšu ministrija uz Saeimu aizgāja ar priekšlikumu par 20% likmi, bet priekšvēlēšanu laikā tā pēkšņi pārvērtās par 9%. Loģiski, ka šādu nodokļu atšķirību starp uzņēmumiem, kas strādāja MUN režīmā, un tiem, kas darbojās vispārējā nodokļu režīmā, sauc par konkurences izkropļojumu. Arī lielie uzņēmumi sāka domāt: ko darīt?

2010. gadā istenotās reformas fundamentāla kļūda, pret ko iebilda Latvijas nodokļu maksātāju tiesību asociācija, bija tā, ka **mazo uzņēmumu nodokļu slogs tika atvieglots uz darbinieku sociālo garantiju rēķina**. 2021. gadā šī kļūda tika labota.

Jautājumus raisa 40% apgrozījuma likme virs 25 000 eiro. Pārkāpjot šo sliekšni, MUN maksāšanas režīms kļūst absolūti neizdevīgs. Saprotu, ka par to tiek spriests arī Finanšu ministrijas izveidotajā darba grupā. Otra lieta, kas tika izmainīta: MUN maksātājs nevar būt PVN maksātājs. Visi atceras apgrozījuma sliekšni 40 000 eiro, līdz kuram var neregistrēties Valsts ieņēmumu dienesta (VID) PVN maksātāju reģistrā, to var darīt brīvprātīgi. Bet aizmirstam: ja tiek saņemti jebkādi pakalpojumi no trešo valstu PVN maksātājiem vai no citu ES dalībvalstu PVN maksātājiem, tādā gadījumā MUN maksātājam ir jāreģistrējas PVN maksātāju reģistrā pirms ir sasniegts 40 000 eiro apgrozījuma sliekšnis.

Ko tas nozīmē mūsdienās? Platformu ekonomika, digitalizācija – līdz ko uzņēmējs samaksā *Facebook*, *Google* vai citām ārvalstu platformām, kas nav Latvijas PVN maksātāji, par reklāmām vai citu pakalpojumu izmantošanu, ir jāreģistrējas PVN maksātāju reģistrā. Attiecīgi MUN režīmā strādāt vairs nevar.

Problēma ir izņēmumi, kas prasa reģistrēties pirms 40 000 eiro apgrozījuma sasniegšanas. Sliekšni var celt, cik grib, bet, ja ļoti lielai daļai mazo uzņēmumu ir jāreģistrējas PVN reģistrā vai arī tie ir spiesti slēpt savus izdevumus, lai nevajadzētu reģistrēties, tas nav pareizi.

Vai jums ir padoms, ko darīt?

Varbūt ir iespējams noteikt izņēmumus, pārskatīt kritērijus, kad obligāti jāreģistrējas PVN reģistrā. Izvērtēt, vai regulējums sasniedz mērķi. Tas ir dziļākas analīzes vērts jautājums. Apvienotajā Karalistē, piemēram, no trešajām valstīm saņemto pakalpojumu summa tiek skaitīta apgrozījuma sliekšņa summā, t.i., 85 000 GBP.

MUN režīmā strādājošie var automatizēt nodokļa nomaksu – izmantot saimnieciskās darbības ieņēmumu (SDI) kontu. Tiesa, šo pakalpojumu piedāvā tikai viena banka, tā izmantotāju skaits nesasniedz pat 100.

Strādāt MUN režīmā, ja ieņēmumi nepārsniedz sliekšni 25% likmei, nebūt nav sarežģīti – izdalīt ceturksnī saņemtos maksājumus ar četri un iemaksāt nodokļa summu budžetā. Turklāt šo aritmētisko darbību EDS veic automātiski. **SDI konts būtu bijis jāpilds, ja nebūtu divas nodokļu likmes.** Ir daļa gadījumu, kad kontā nobloķē 40% ieņēmumu, t.i., ja kontā ienāks 100 eiro, nobloķēs 40 eiro. Tikai tad, kad VID ir pārliecināts par piemērojamo 25% nodokļa likmi, tiek „atbrīvota” pārējā summa.

Sajā gadījumā ir labāk pašam iesniegt MUN deklarāciju un samaksāt pēc ceturkšņa beigām, nevis izvēlēties SDI kontu. Tas ir naudas aprites jautājums

Viens no nodokļu reformas mērķiem ir sistēmas vienkāršošana, lai VID būtu vieglāk uzraudzīt. Vai un ko vajadzētu vienkāršot?

Būtu jāpārskata nodokļu izņēmumi un atvieglojumi, īpašie režīmi – vai tas viss ir vajadzīgs un vai to nevar sasniegt vienkāršāk. Saprotu, ka dzirdīgas ausis ir sasniedzis jautājums par diferencēto neapliekamo minimumu. Ja saglabā progresīvo IIN, tad no tā vajadzētu atteikties. To jau ir izdarījusi Igaunija no 2024. gada⁹.

Arī sociālās iemaksas ir kļuvušas pietiekami sarežģītas. Tas, ka dažādas nodarbināto grupas ir apdrošinātas dažādiem apdrošināšanas veidiem, no vienas puses ir taisnīgi, jo par cilvēku tiek maksāts tik liels nodoklis, cik viņš ir attiecīgi apdrošināts. Bet, no otras puses, valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu likmes ir pārāk daudz. Gan uzņēmumiem, gan no nodokļu administrēšanas viedokļa tas ir pietiekami sarežģīti. VID ir jāiesniedz ziņas par darbiniekiem – kad viņš ir apdrošināts pēc vienas nodokļu likmes, kad – pēc citas. Par darbiniekiem tiek prasīta ļoti detalizēta informācija. Mūsdienās tehnoloģijas strauji attīstās, arī

⁹ <https://taxnews.ee.com/news/2023-1256-estonia-significant-tax-changes-in-2024-and-2025>

šajā jomā vajadzētu paskatīties, vai sistēmu varētu veidot savādāk, uzņēmumiem draudzīgāku. Tāpat būtu jāizvērtē, vai obligāto minimālo iemaksu ieviešana sevi ir attaisnojusi, jo īpaši attiecībā uz pašnodarbinātajām personām.

PVN jomā var pārskatīt īpašos režīmus. Tiesa, uzņēmumi tos atbalsta, bet no administrēšanas viedokļa tas ir sarežģīti.

Attiecībā uz UIN – pagājuši pieci gadi, kopš to izmainīja (noteica, ka nodoklis 20% apmērā tiek maksāts peļņas sadales, nevis rašanās brīdī – red.). Man nešķiet, ka būtu kas būtiski jāmaina vai jālabo.

Primārais ir IIN, tas no sarežģītības viedokļa ir „top” viens. Būtu jāpārskata dabas resursu nodoklis, vai nav iespējams to vienkāršot. Vēsturiski ir izveidojušies daudz dažādu izņēmumu, vēl ir izņēmumi no izņēmumiem. Tas veido ļoti smagēju nodokļu sistēmu.

Ļoti būtiski ir mainīts vienošanās līgums. Tā pluss ir IESPĒJA VIENOTIES pirms administratīvā akta jeb lēmuma par audita rezultātiem vai nodokļu kontroles rēķina izdošanas.

Ar grozījumiem likumā „Par nodokļiem un nodevām” noteikts jauns nodokļu kontroles regulējums: nodokļu maksātājs jau līdz nodokļu kontroles rēķina izrakstīšanai vai lēmuma par nodokļu audita rezultātiem pieņemšanai varēs izteikt vēlmi VID ģenerāldirektorei vienoties par papildus aprēķinātajiem maksājumiem budžetā. Šajā gadījumā tiks atcelta vai samazināta soda nauda vai nokavējuma nauda.

Kā vērtējat jauno regulējumu?

Apvienojot nodokļu kontroles veidus, ir vienādots kontroles process. Tiesa, arī līdz šim atšķirības nebija ļoti būtiskas. Ar šiem grozījumiem VID ir piešķirtas tiesības automātiski izdot lēmumus par nodokļu termiņu pagarinājuma piešķiršanu un atcelšanu. Ļoti būtiski ir mainīts vienošanās līgums. Tā pluss ir iespēja vienoties pirms administratīvā akta jeb lēmuma par audita rezultātiem vai nodokļu kontroles rēķina izdošanas.

Patlaban saprast, cik liela pienākas atlaide, ir kļūvis vēl grūtāk, jo ir ieviestas regresīvās likmes – jo tālāk iet process, jo soda un kavējuma naudas summa, kas vienojoties ar VID tiek samazināta uzņēmumam, arvien sarūk. Likuma „Par nodokļiem un nodevām” apspriešanas gaitā Saeimā mūsu asociācija norādīja uz divām problēmām attiecībā uz vienošanās līgumu, kas tā arī netika atrisinātas, bet bieži vien ir cēlonis, kāpēc vienošanās līgums netiek slēgts. **Likums neparedz iespēju vienoties par kādu daļu no uzrēķina.** Piemēram, auditā ir konstatēti trīs dažādi nesaistīti pārkāpumi – par diviem uzņēmums būtu ar mieru vienoties, bet par trešo – ne. Ko tas šobrīd nozīmē? Vai nu ir jāpiekrit visam, vai jāiet cīnīties uz tiesu par visiem punktiem. Ieviešot iespēju vienoties par daļu no uzrēķina, tas samazinātu tiesvedības izmaksas gan uzņēmumam, gan VID, gan tiesai, jo lietas apjoms un sarežģītība samazinātos.

Otra problēma – vienojoties uzņēmumiem, uzrēķins ir obligāti jāsamaksā viena gadu laikā. Savukārt, ja nevienojas, ir iespēja lūgt sadalīt maksājumu uz pieciem gadiem. Taču, ja summa ir pietiekami liela, uzņēmumam, pat ja viņš vēlas vienoties, fiziski nav iespēja naudu samaksāt gada laikā. Ja regulējums paredzētu iespēju lielākas summas, samaksāt ilgākā termiņā, iespējams, daļa uzņēmumu neietu tiesvedības ceļu. Šajā gadījumā uzņēmums papildus varētu maksāt arī kādas nokavējuma naudas.

Latvijā cīņa ar ēnu ekonomiku un aplokšņu algām notiek jau sen, tomēr tā nevedas.

Saskaņā ar jaunāko Stokholmas Ekonomikas augstskolas Rīgā (*SSE Riga*) pētījumu pērn tā bija nemainīgi augsta – 26,5% no IKP.

Varbūt asociācijai ir kādi priekšlikumi cīņai ar ēnu ekonomiku?

Primārais ir nevis karot vai ierobežot kaut ko, bet domāt par to, kā uzlabot uzņēmējdarbības vidi un vēlmi labprātīgi maksāt nodokļus, kā to norādīja arī pētījuma autors profesors Arnis Sauka¹⁰. **Cīņa ar ēnu ekonomiku reizēm rezultējas cīņā ar ekonomiku.**

IKP šā gada otrajā ceturksnī piedzīvoja kritumu. Salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, IKP pēc sezonāli un kalendāri koriģētiem datiem ir samazinājies par 0,6%, un salīdzinājumā ar iepriekšējo gada otro ceturksni izaugsme bija par 0,9% zemāka. Tas ir ļoti slikts signāls jebkuram, kurš gribētu apkarot ēnu ekonomiku, jo ekonomikas lejupslīdes apstākļos ēnu ekonomika tradicionāli aug.

Eiropas Parlamenta pētījums¹¹ liecina, ka ēnu ekonomikas galvenie dzinuli ir nodokļu sloga pieaugums, nepietiekama valsts institūciju kvalitāte, zema nodokļu morāle, augsts bezdarba līmenis un pašnodarbināto īpatsvars, zems IKP uz vienu iedzīvotāju un zems brīvības līmenis valstī. Jo vairāk valsts uzspiež savu regulējumu, jo lielāks stimulē ir biznesu novirzīt ēnu ekonomikā. Jaunais Ēnu ekonomikas ierobežošanas plāns 2024.–2027. gadam¹² projekts diemžēl administratīvo slogu nodokļu maksātājiem paredz tikai palielināt.

- 10 <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/30.05.2023-petijums-enu-ekonomika-latvija-gandriz-nemainigi-augsta-aploksnu-algu-apjoms-lielakais-10-gados.a510685/>
- 11 European Parliament (2022). Study: Taxation of the Informal Economy in the EU [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2022\)734007](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2022)734007)
- 12 https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/c7091482-d017-4224-8a96-a3d9739ff7f5

Danu Mucenieci
izvaicāja
**INESE
HELMANE**